

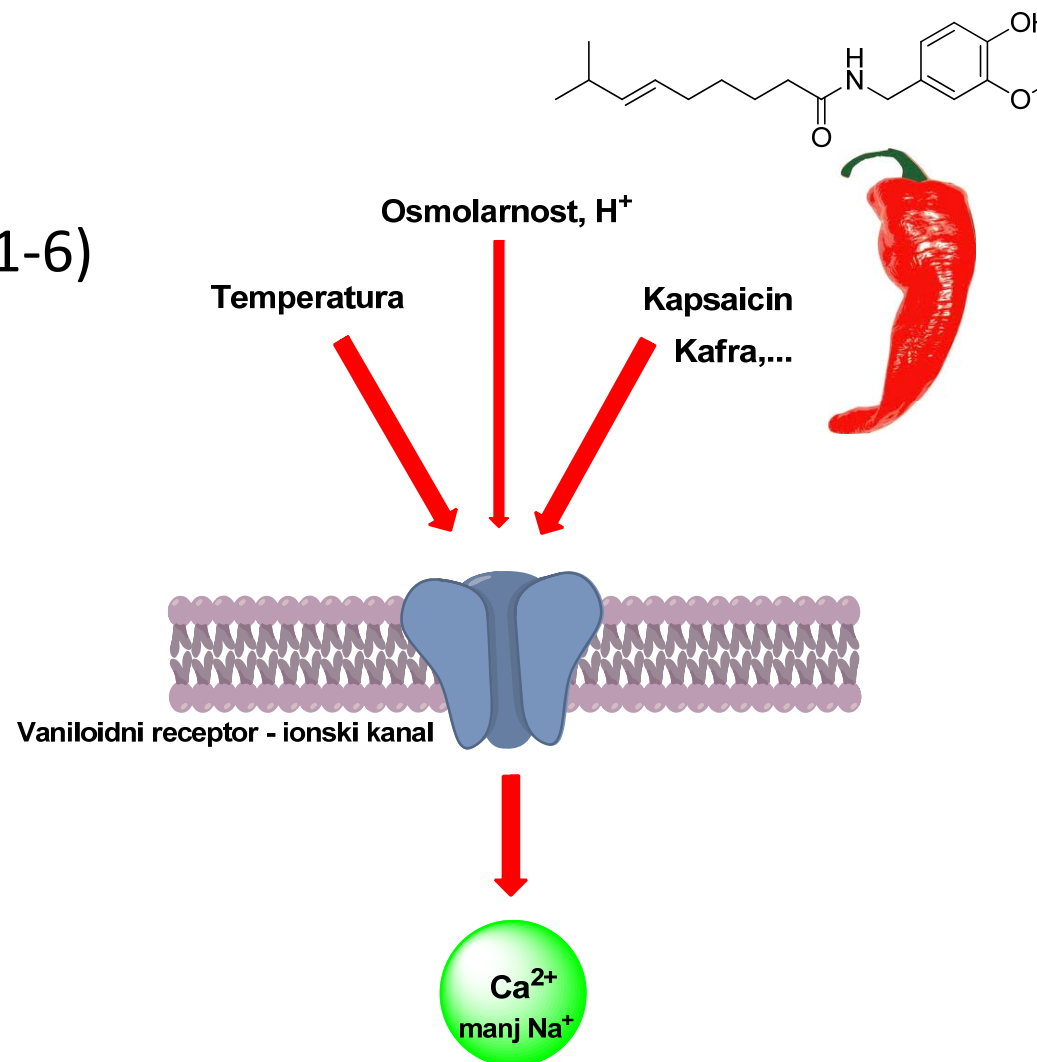
Opioidni receptorji
Endogeni opioidi
Morfin, analogi

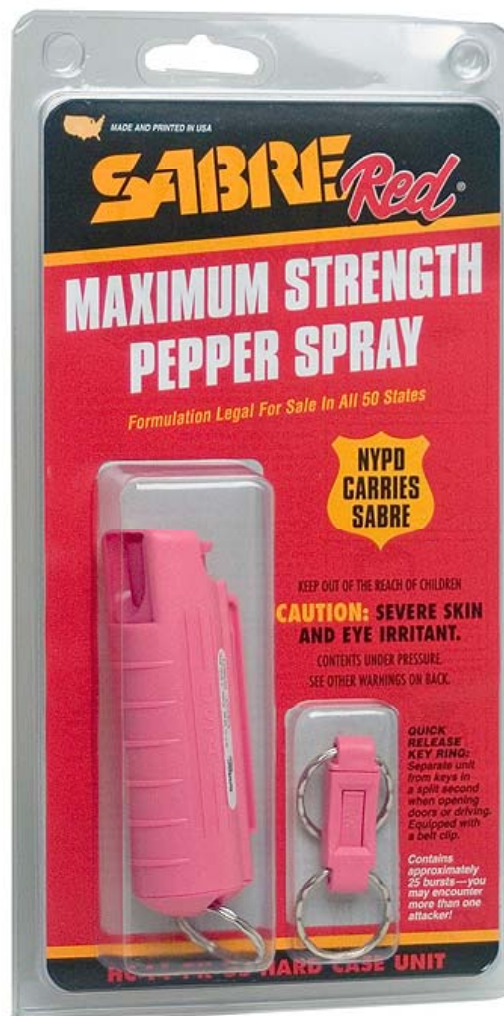
Izr. prof. dr. Marko Anderluh

7. marec 2013

Nocicepcija

- Rojstvo bolečine
- Različni TRPC
- Vaniloidni receptorji (VR1-6)

Nocicepcija

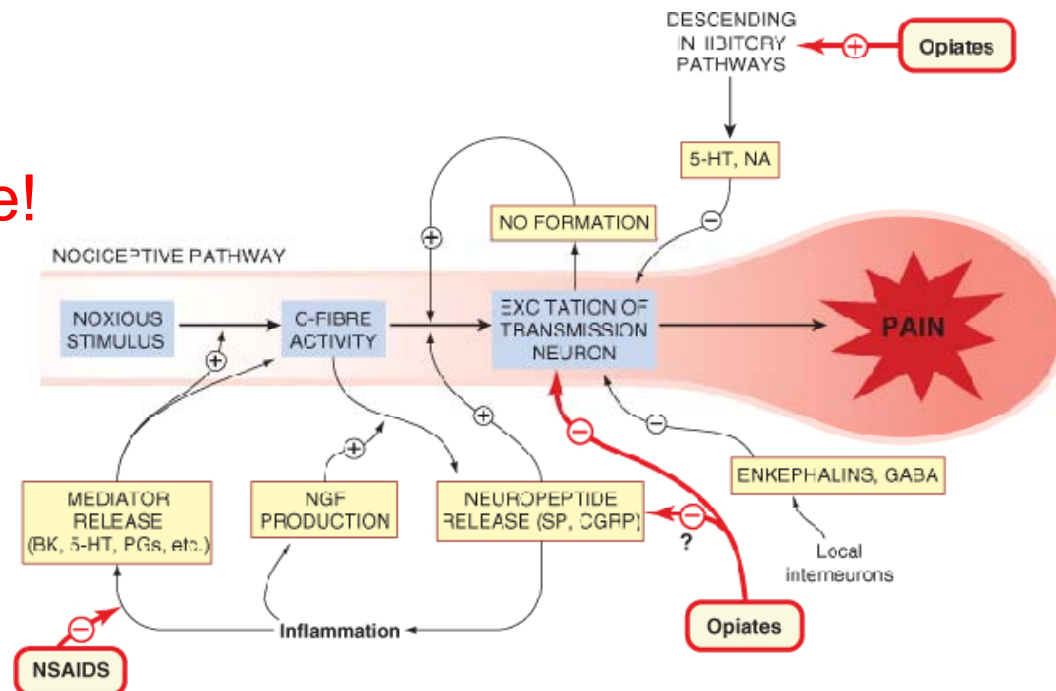
- Nocicepcija $\neq$ bolečina!
- nocicépcija -e ž sprejemanje in zaznavanje bolečinskih dražljajev
- http://www.georgiapainphysicians.com/l2_edu_pharma_mod_1_slides.htm

Endogena analgezija

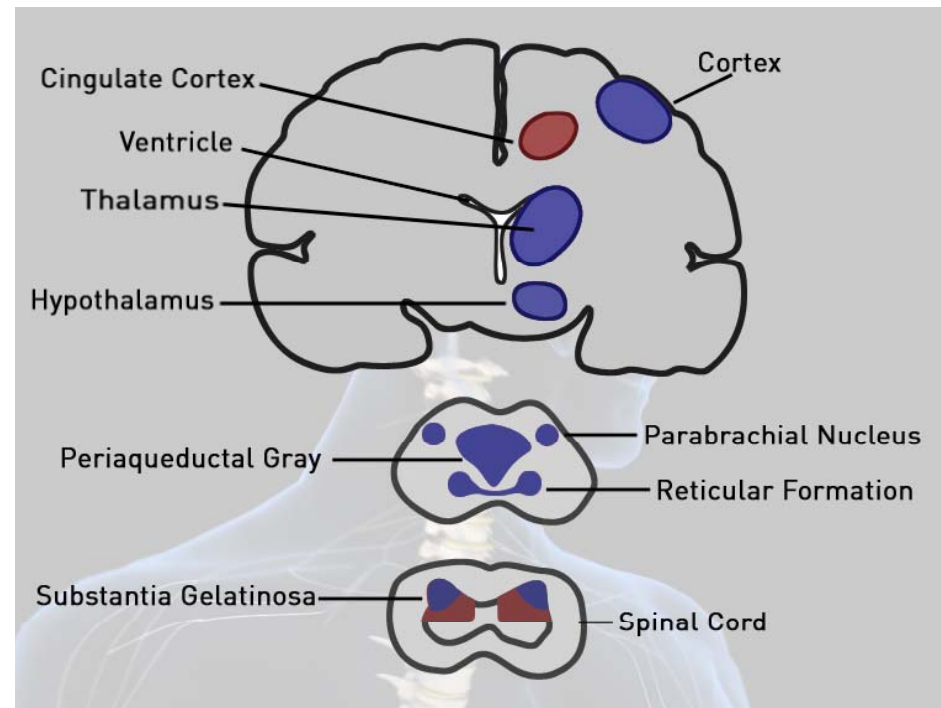
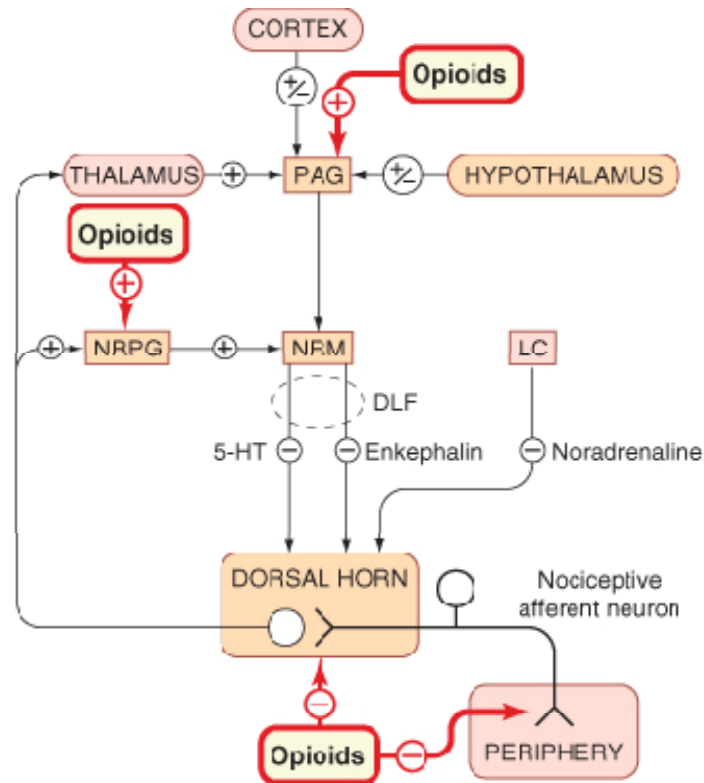
- Aferentna nociceptivna pot
- Endogeni opioidi – sproščanje iz presinaptičnih celic, inhibitorni prenašalci
- Fiziološka vloga?

Modulacija bolečine!

Endogena analgezija

- Enkefalinergični sistem
- Descendentna inhibitorna pot (“vratar” ascendentne poti) – direktno, indirektno

Endogena analgezija

Posledice:

- zmanjšanje bolečine brez izgube zavesti
- zvišanje praga bolečine
- spremenjeno zaznavanje bolečine

Mehanizem delovanja

Vezava na štiri tipe opioidnih receptorjev, agonistično delovanje endogenim opioidom:

- μ
- κ
- δ
- ORL – nociceptinski receptor

- (+ podtipi posameznih receptorjev μ_1, μ_2 ; δ_1, δ_2 ; $\kappa_1, \kappa_2, \kappa_3$)

Mehanizem delovanja

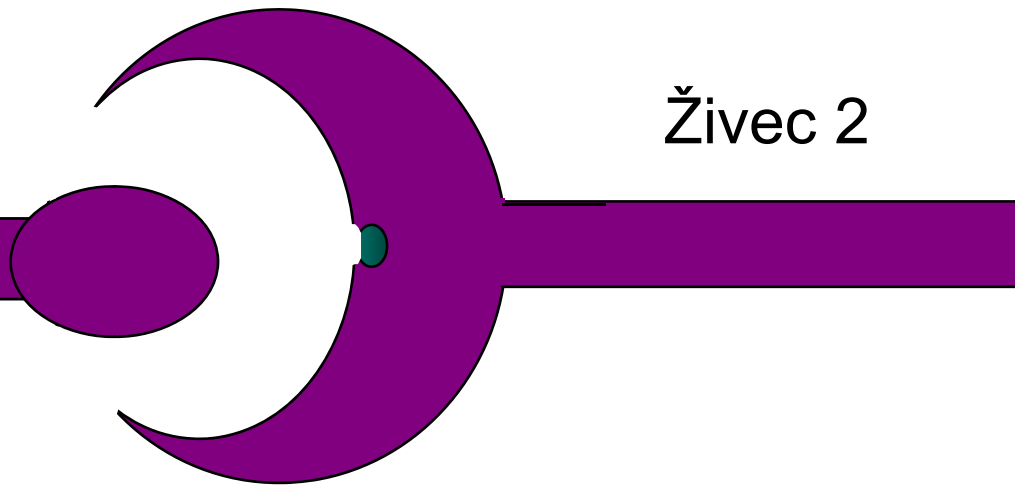
Učinki:

- inhibicija eksocitoze neurotransmitorjev (glutamata) v sinaptično špranjo in/ali
- hiperpolarizacija postsinaptičnih nevronov

Živec 1

Bolečinski Signal

Živec 2

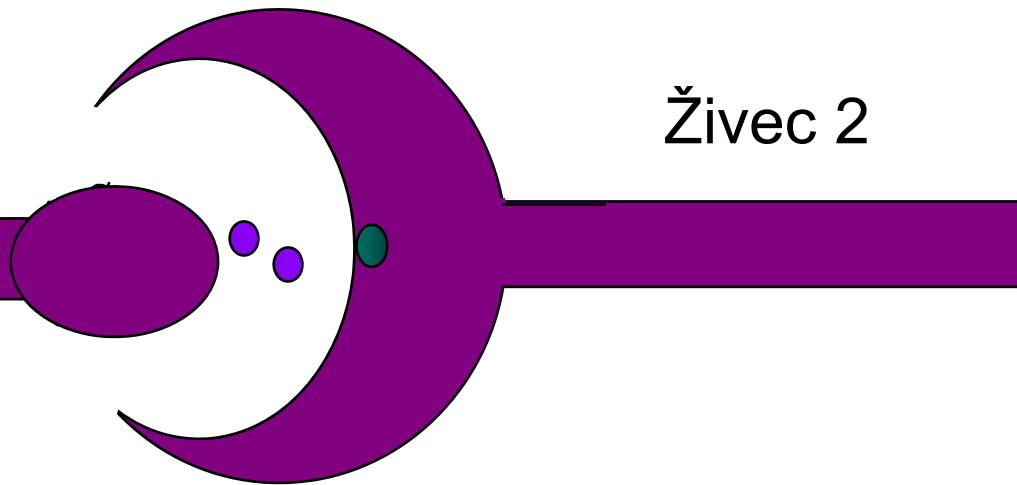
CŽS

nocicepcija

Živec 1

Bolečinski signal

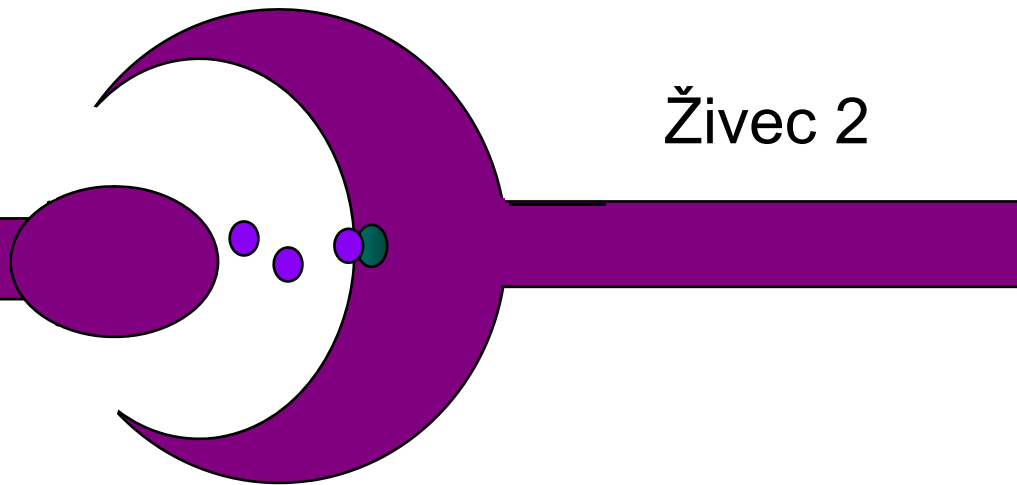
Živec 2

CŽS

Živec 1

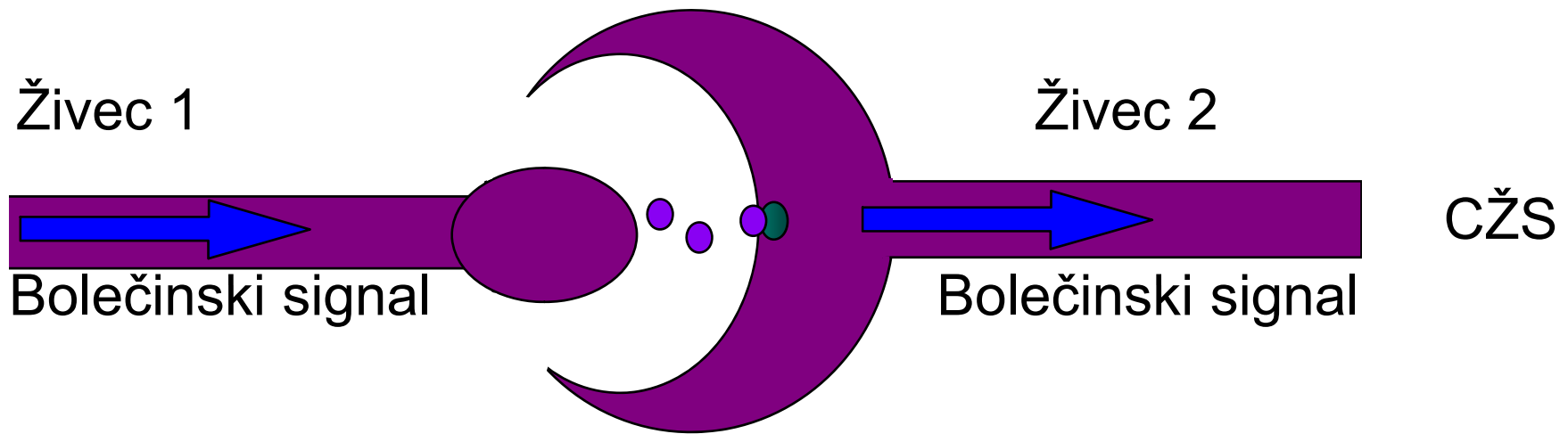

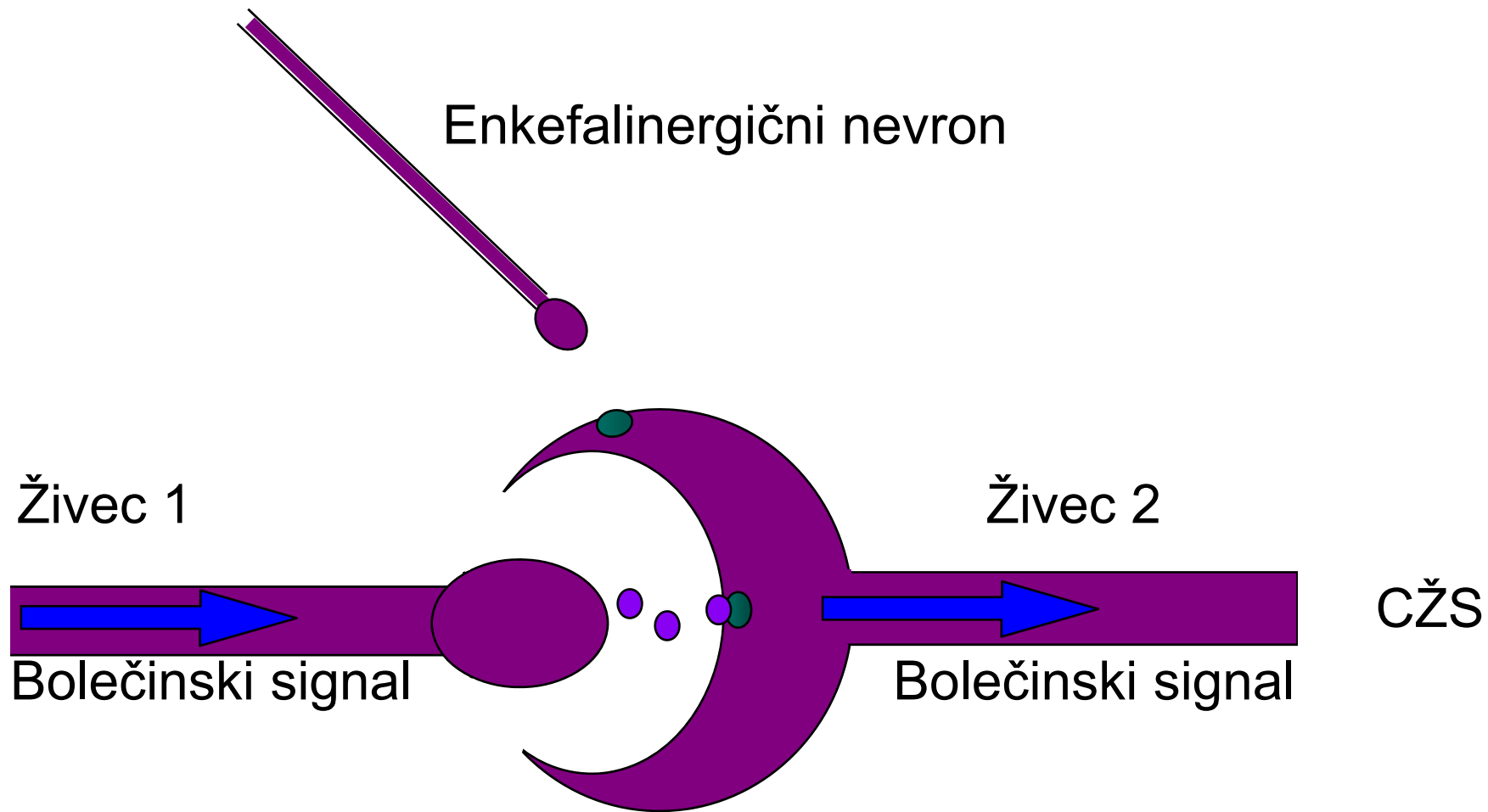
Bolečinski signal

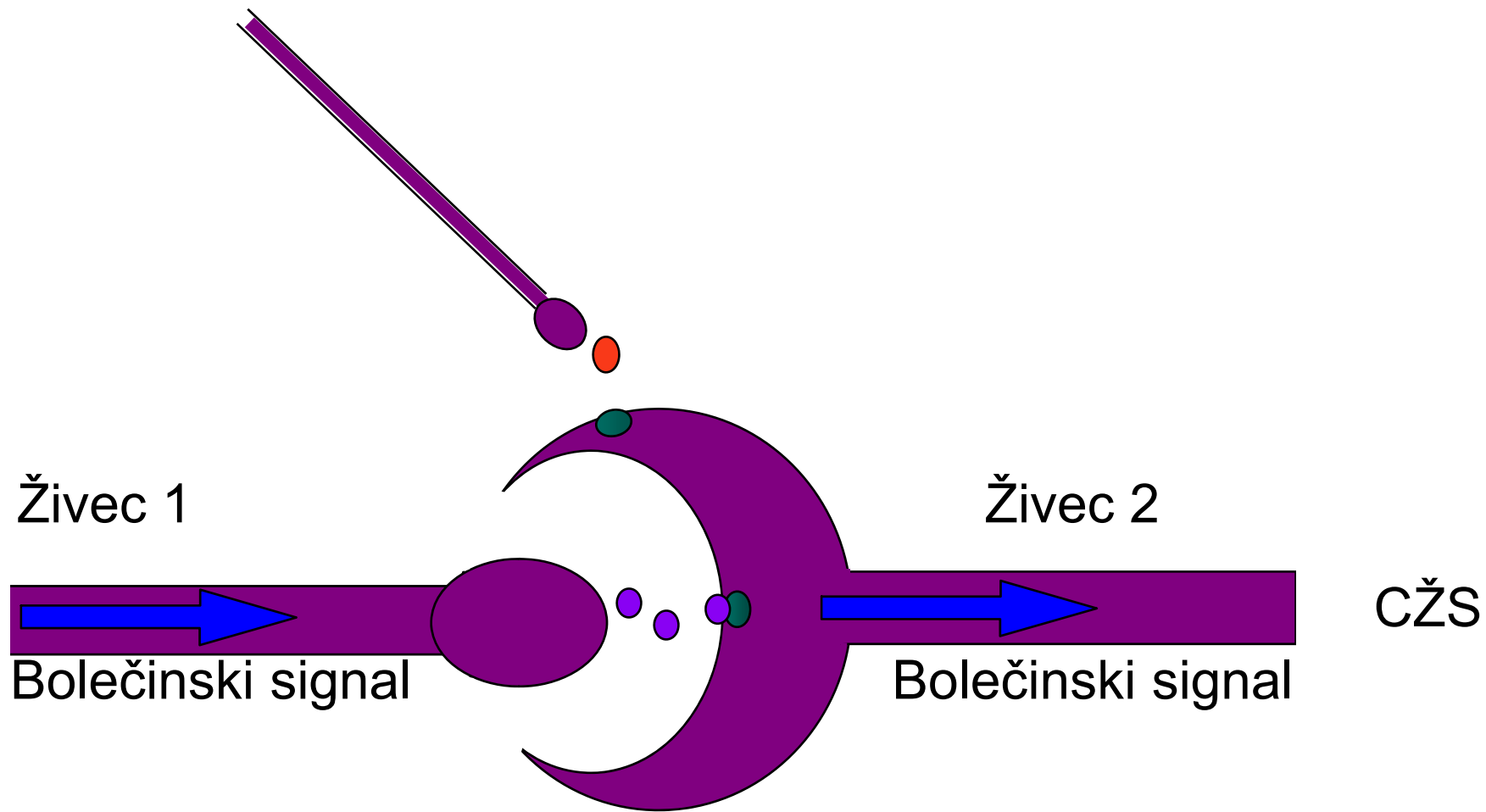

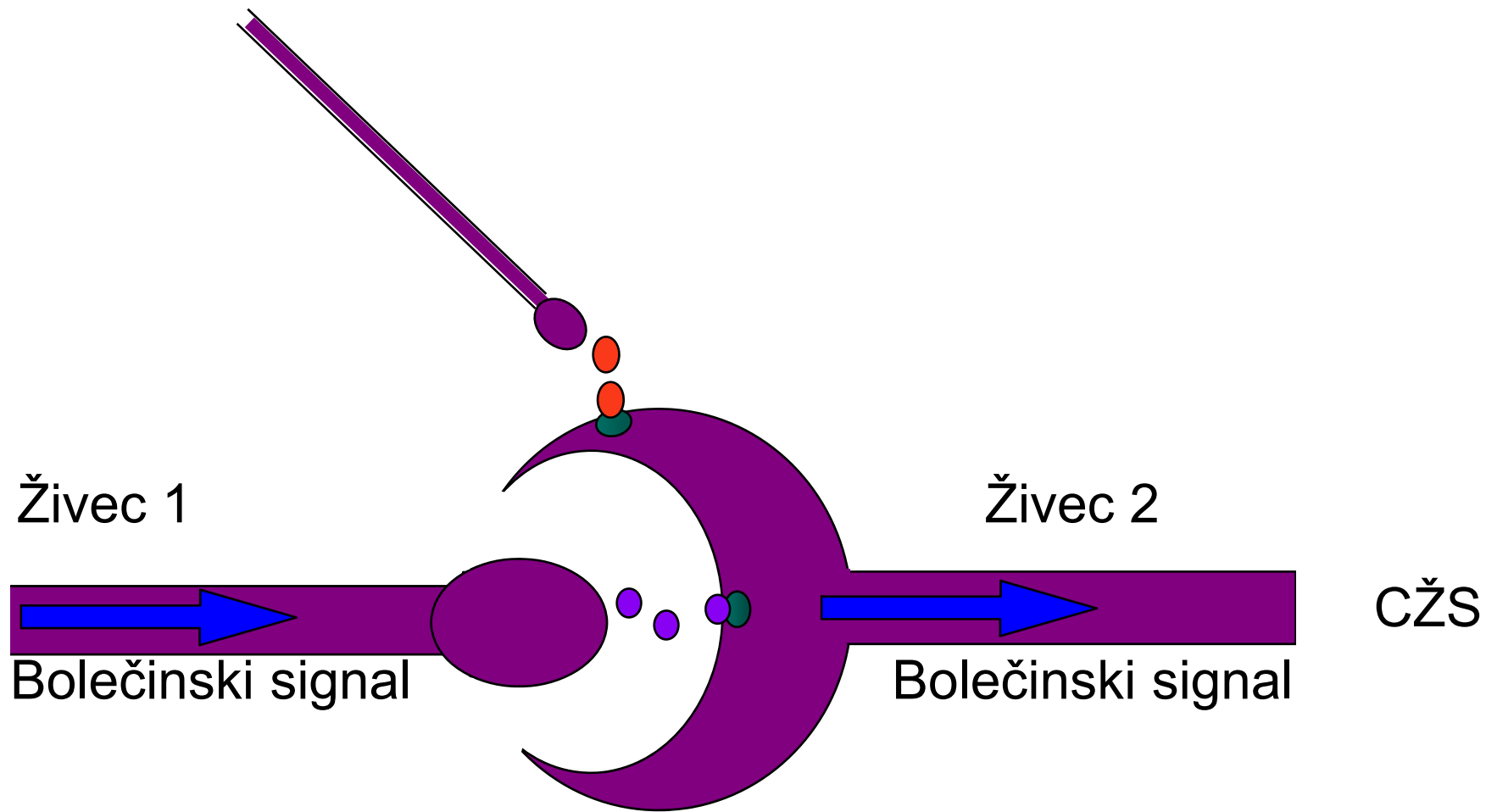
Živec 2

CŽS

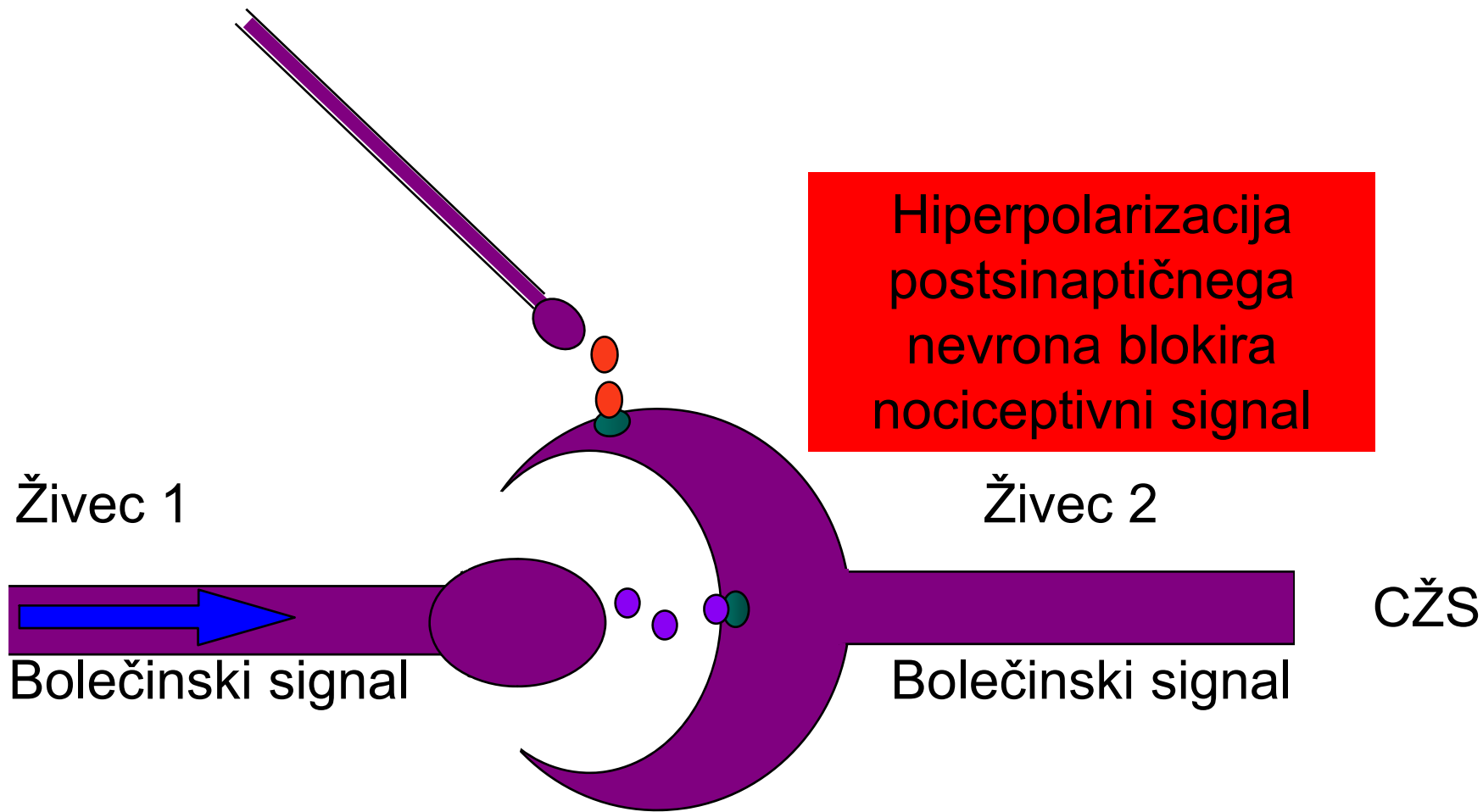

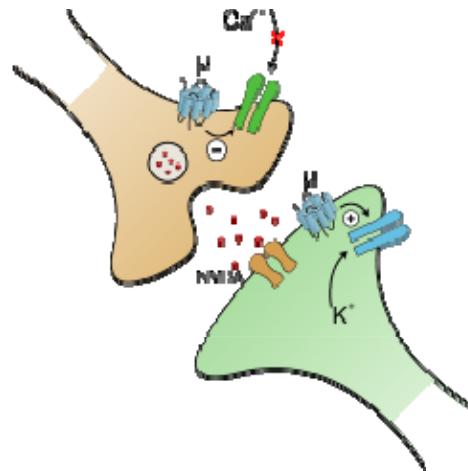

Opioidni receptorji

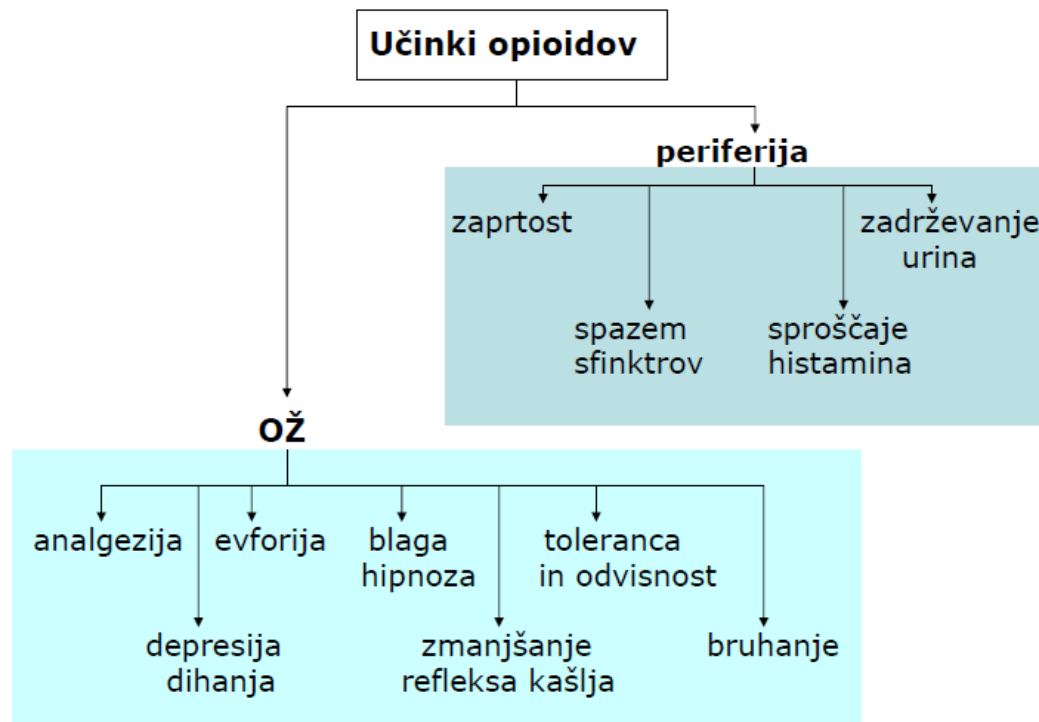
Sklopljeni s proteinom G, posredujejo tri vrste učinkov:

- Presinaptično: inhibirajo odpiranje napetostnih kalcijevih kanalčkov
- Postsinaptično: inhibirajo adenilat ciklazo, odpirajo kalijeve kanalčke

Fiziološki učinki opioidov

- Glede na mesto delovanja

Fiziološki učinki opioidov

- Glede na receptor

Glavni učinki povezani z opioidnimi receptorji

	μ	δ	κ
• analgezija			
supraskinalna	+++	-	-
spinalna	++	++	+
periferna	++	-	++
• depresija dihanja	+++	++	-
• mioza	++	-	+
• zmanjšana motiliteta GIT	++	++	+
• evforija	+++	-	-
• disforija	-	-	+++
• sedacija	++	-	++
• fizična odvisnost	+++	-	+

Fiziološki učinki opioidov

- podobnosti med μ in δ
- veliki kontrasti med μ/δ in κ
- večina klinično uporabnih opioidov selektivna za μ (podobnosti z morfinom)
- zdravila, ki relativno selektivna pri standardnih dozah: pri dovolj visokih dozah še na druge receptorje - lahko spremembe v farmakološkem odgovoru

Toleranca na opioide

- Pogosta aplikacija opioidov: G_i -proteini, inhibirajo adenilat ciklazo
- Adaptacija: +ekspresija adenilat ciklaze (več celičnega cAMP), -ekspresija G-proteinov => zmanjšan odziv po vezavi opioida, večji odmerek za enaka učinek = **TOLERANCA!**
- Po prenehanju jemanja opioida => prekomerna produkcija cAMP na "normalne" dražljaje – hipersenzibilnost
- **Neenakomerna toleranca na vse učinke!**

Odtegnitveni sindrom

- Odtegnitveni (abstinenčni) sindrom; neželeni fiziološki učinki dokler kompenzatorne spremembe niso odpravljene (odvisnost)
- Prenehanje jemanja ali antagonist/delni antagonist
- količina cAMP $\uparrow$ - sproščanje endogenih zalog kalcija - krčenje celic
- stanje podobno gripi: vročina, potenje, piloerekcija, slabost, dilatacija zenice, driska, nespečnost

Kako izgleda...

Endogeni opioidi

- Ligandi za opioidne receptorje

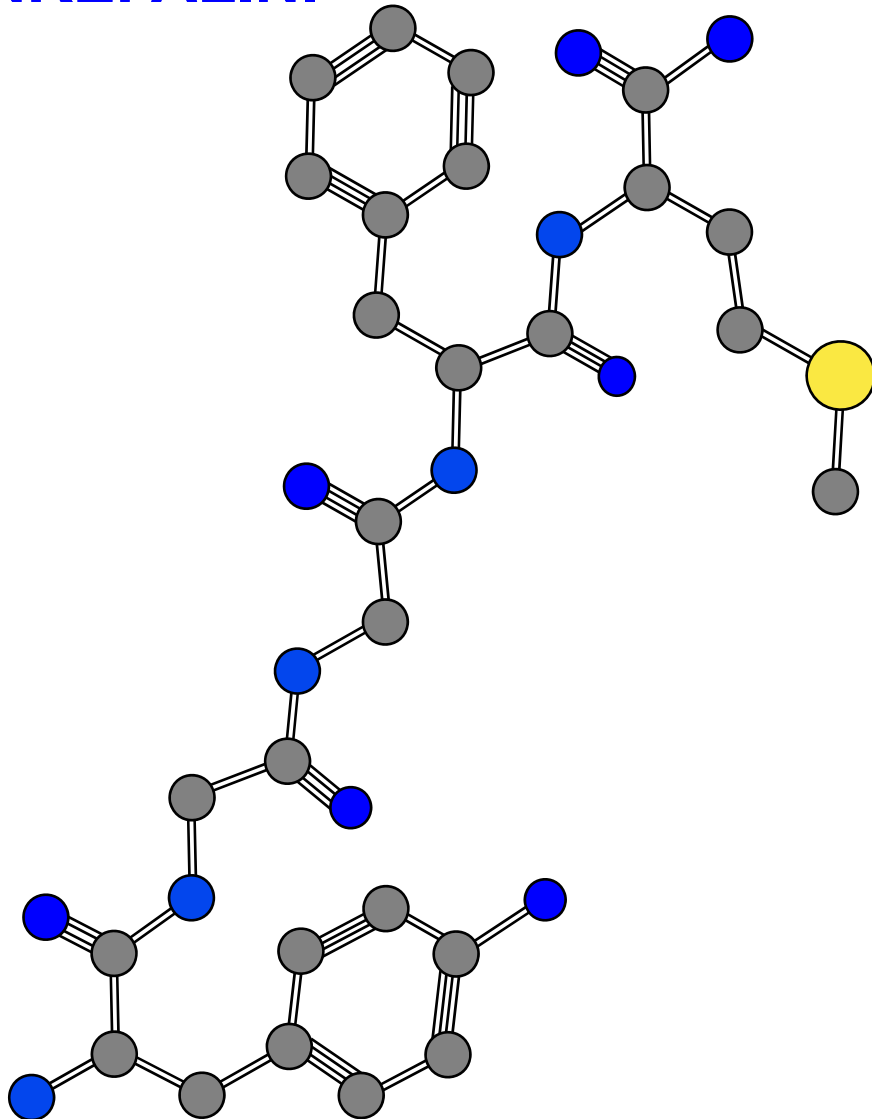
Opioid peptides																		
Leu-enkephalin	Tyr	Gly	Gly	Phe	Leu													
Dynorphin A	Tyr	Gly	Gly	Phe	Leu	Arg	Arg	Ile	Arg	Pro	-ys	Leu	Lys	Trp	Asp	Asn	Gln	
Met-enkephalin	Tyr	Gly	Gly	Phe	Met													
β-Endorphin	Tyr	Gly	Gly	Phe	Met	Thr	Ser	Glu	Lys	Ser	Gln	Thr	Pro	Leu	Val	Thr	Leu	+9 residues
Nociceptin	Phe	Gly	Gly	Phe	Thr	Gly	Ala	Arg	Lys	Ser	Ala	Arg	Lys	Leu	Ala	Asn	Gln	
Tachykinins																		
Substance P	Arg	Pro	Lys	Pro	Gln	Gln	Phe	Phe	Gly	Leu	Met	NH ₂	} Mammalian					
Neurokinin A		His	Lys	Thr	Asp	Ser	Phe	Val	Gly	Leu	Met	NH ₂						
Neurokinin B		Asp	Met	His	Asp	Phe	Phe	Val	Gly	Leu	Met	NH ₂						
Eleodoian	pGlu	Pro	Ser	Lys	Asp	Ala	Phe	Ile	Gly	Leu	Met	NH ₂	} Amphibian					
Physalaemin	pGlu	Ala	Asp	Pro	Asn	Lys	Phe	Phe	Gly	Leu	Met	NH ₂						

Endogeni opioidi

Selektivnost delovanja

- μ .....endorfini >enkefalini>dinorfini
- δ .....enkefalini>endorfini in dinorfini
- κ .....dinorfini >>endorfini in enkefalini
- ORL....nociceptin

ENKEFALINI

Met-Enkefalin

H-Tyr-Gly-Gly-Phe-Met-OH

Leu-Enkefalin

H-Tyr-Gly-Gly-Phe-Leu-OH

Enkefalin – (grš. Kaphale = v glavi)

Vezava predvsem na δ , manj na μ , κ

Biosinteza iz nekativnih prekurzorjev: proenkefalini,
prodinorfini,...

Hitra bioinaktivacija *in vivo* (peroralno neaktivni) – hidroliza med
Tyr in Gly

SAR

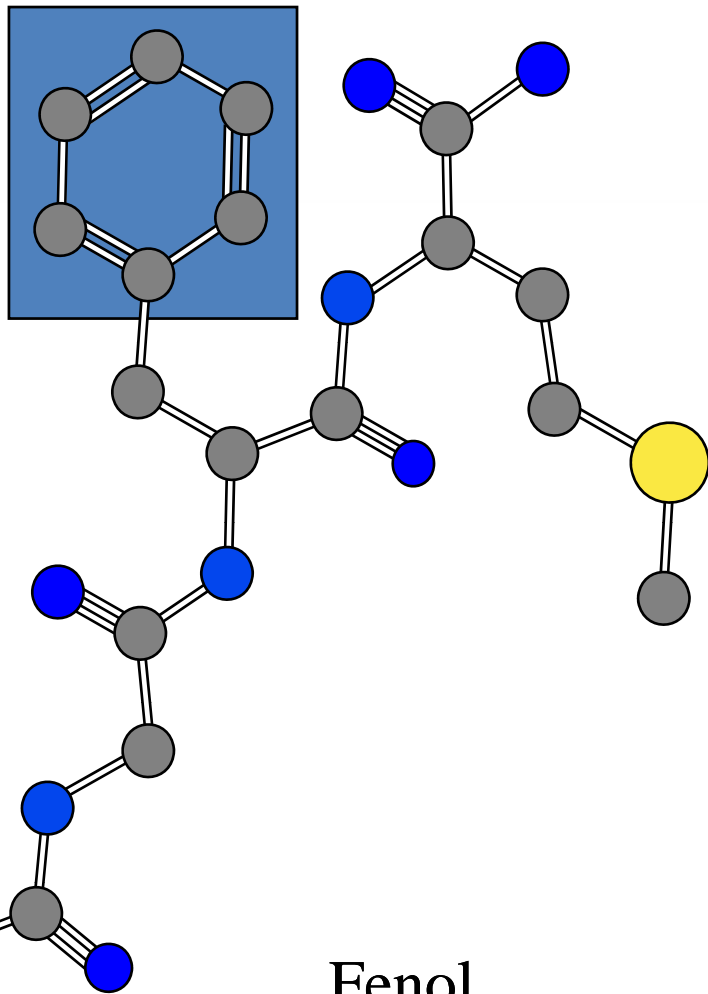
Tyr ključen za učinek (fenolni obroč + N)

Fenilni obroč Tyr ekvivalent fenilnemu obroču morfina

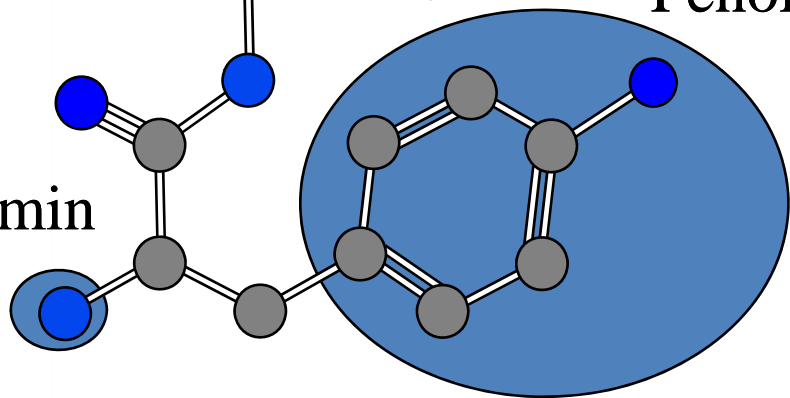
Fenilni obroč Tyr ekvivalent fenilnemu obroču morfina

Fenilni obroč Phe – dodatna interakcija

Dodatna Interakcija

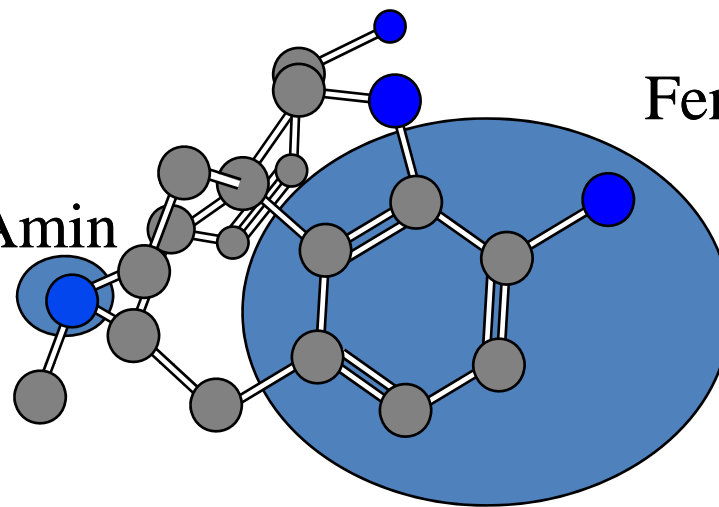

Amin

Fenol

Amin

Fenol

Narkotiki, opioidi, opiat?

Narkotiki – definicija

- *Narkotikos* (gr.) – omamljiv, opojen: kar povzroča odrevenelost z odsotnostjo psihomotorične aktivnosti in odzivnosti ob jasni zavesti
- Prvotno pomeni vsako zdravilo, ki povzroča spanje, narkozo (anestezijo)
- Termin povezan z opijem, opiat in opioidi (polsintezni in sintezni)
- Bolj ustrezno: opioidi in opiat

Opiati

Opiati = alkaloidi iz glavice maka

- morfin (16%)
- kodein (4%)

Opioidi = spojine, ki imajo enak farmakološki učinek kot morfin

Antična Grčija

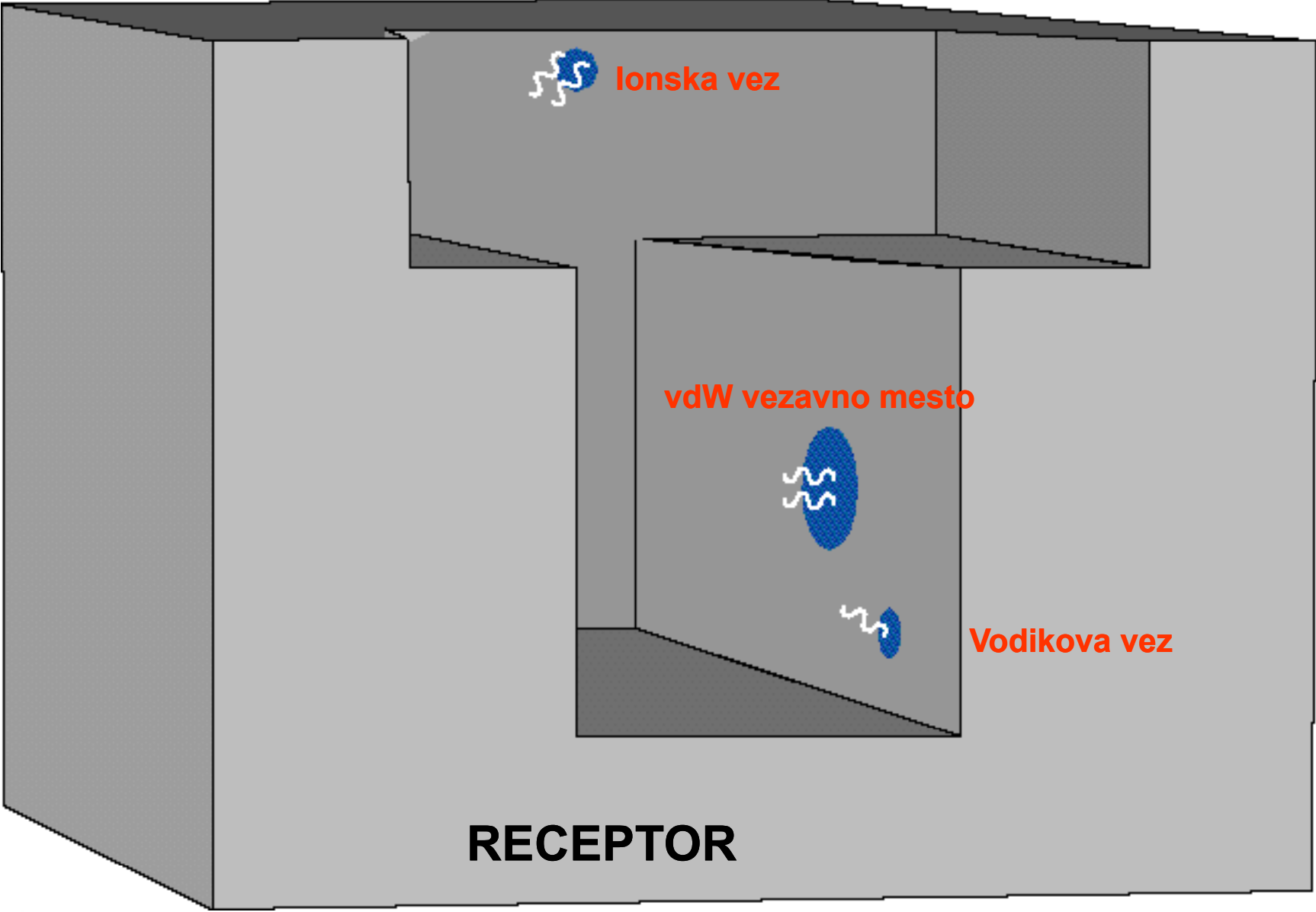
- Thanatos
- Hypnos
- Morpheus

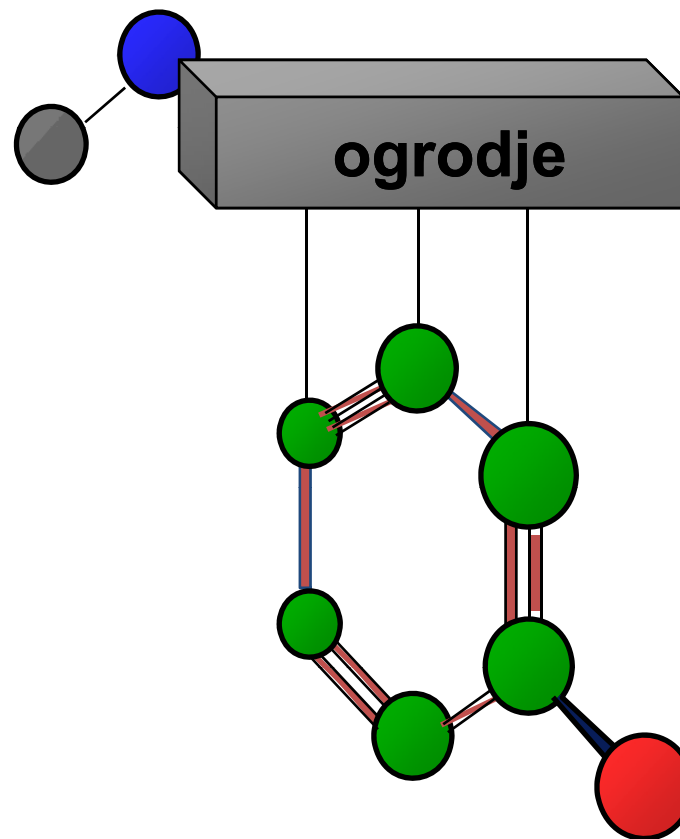
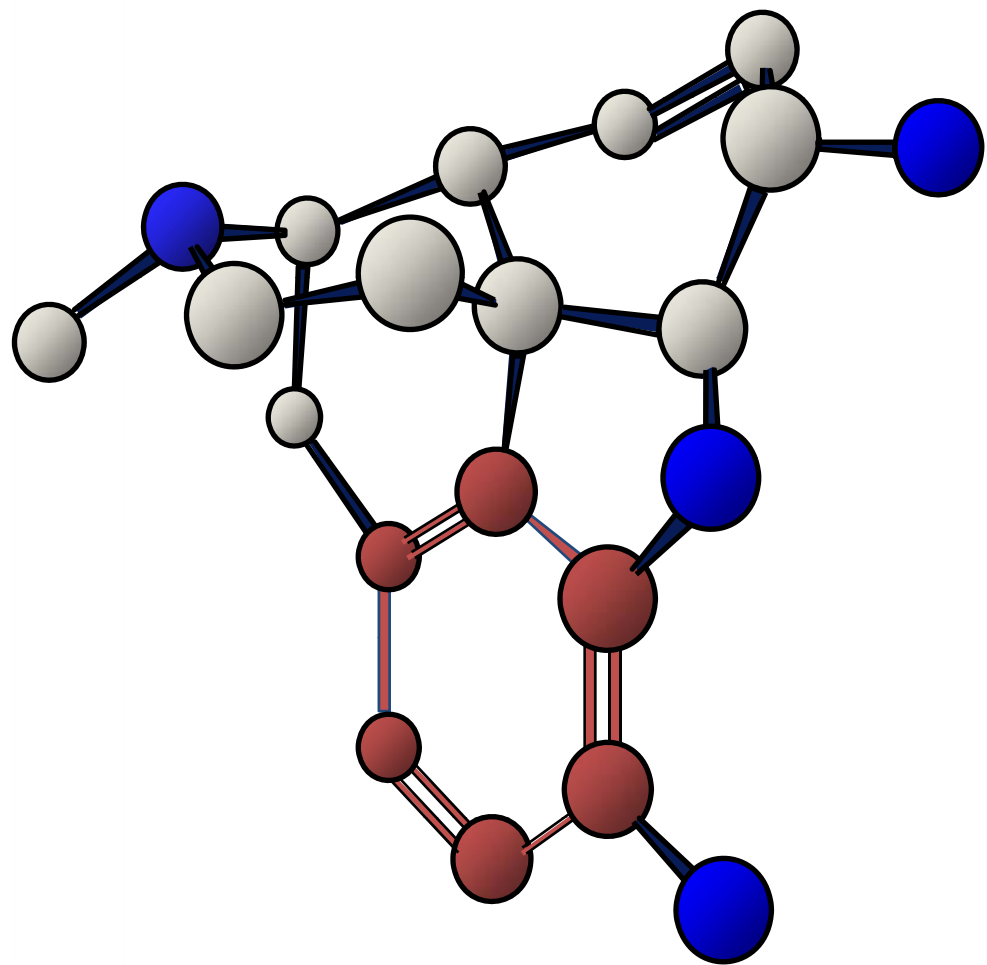

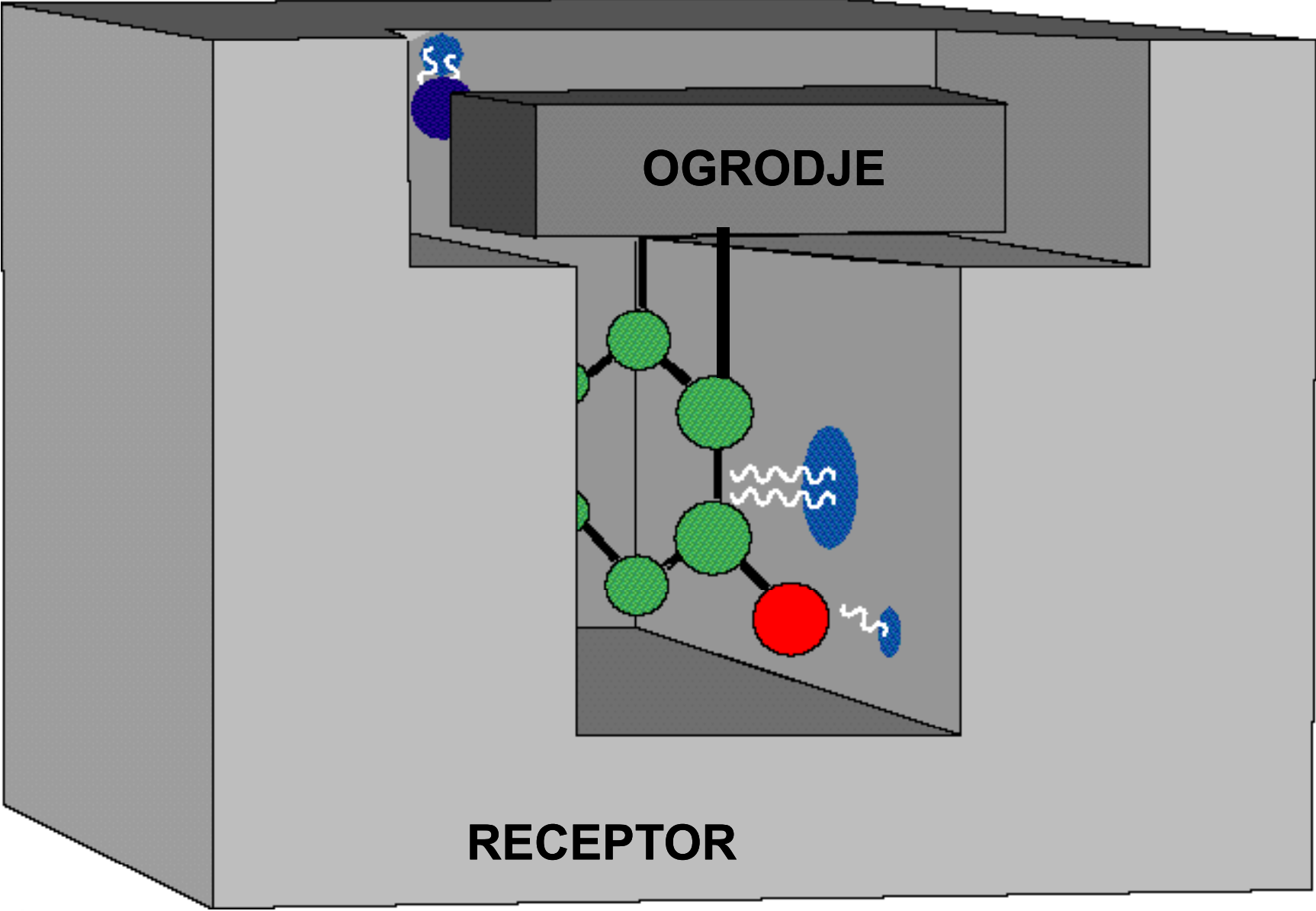

Morfin

- Predvsem μ -agonist
- 5-stereogenih centrov
- Konformacija optimalna za vezavo

Derivati morfina - opioidi

Agonisti:

- Dihidromorfin ($\uparrow$ učinek)
- 6-acetilmorfin (6x)
- 3-acetilmorfin ($\downarrow$ učinek)
- 3,6-diacetilmorfin (heroin, 2x)
- Kodein (20% učinka per os)
- 6-oksिमorfin (2,5 x)
- *N*-fenetilmorfin (14x)

Antagonisti:

- Nalokson (polni antagonist)
- Naltrekson (polni antagonist)
- Nalorfin (delni agonist)

Selektivnost

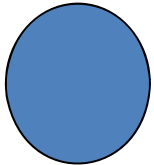
	μ	δ	κ
Endogenous peptides			
β -endorphin	+++	+++	+++
Leu-enkephalin	+	+++	-
Met-enkephalin	++	+++	-
Dynorphin	++	+	+++
Opiate drugs			
<i>Pure agonists</i>			
Morphine, codeine	+++	+	+
Methadone	+++	-	-
Pethidine	++	+	+
Etorphine	+++	+++	+++
Fentanyl	+++	+	-
<i>Partial/mixed agonists</i>			
Pentazocine	+	+	++
Nalorphine	++	-	(++)
Buprenorphine	(+++)	-	++
<i>Antagonists</i>			
Naloxone	+++	+	++
Naltrexone	+++	+	+++

Vezavna mesta na opioidnem μ -receptorju

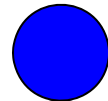
H-vez

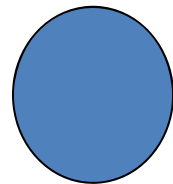
Hidrofobna regija

Ionska vez

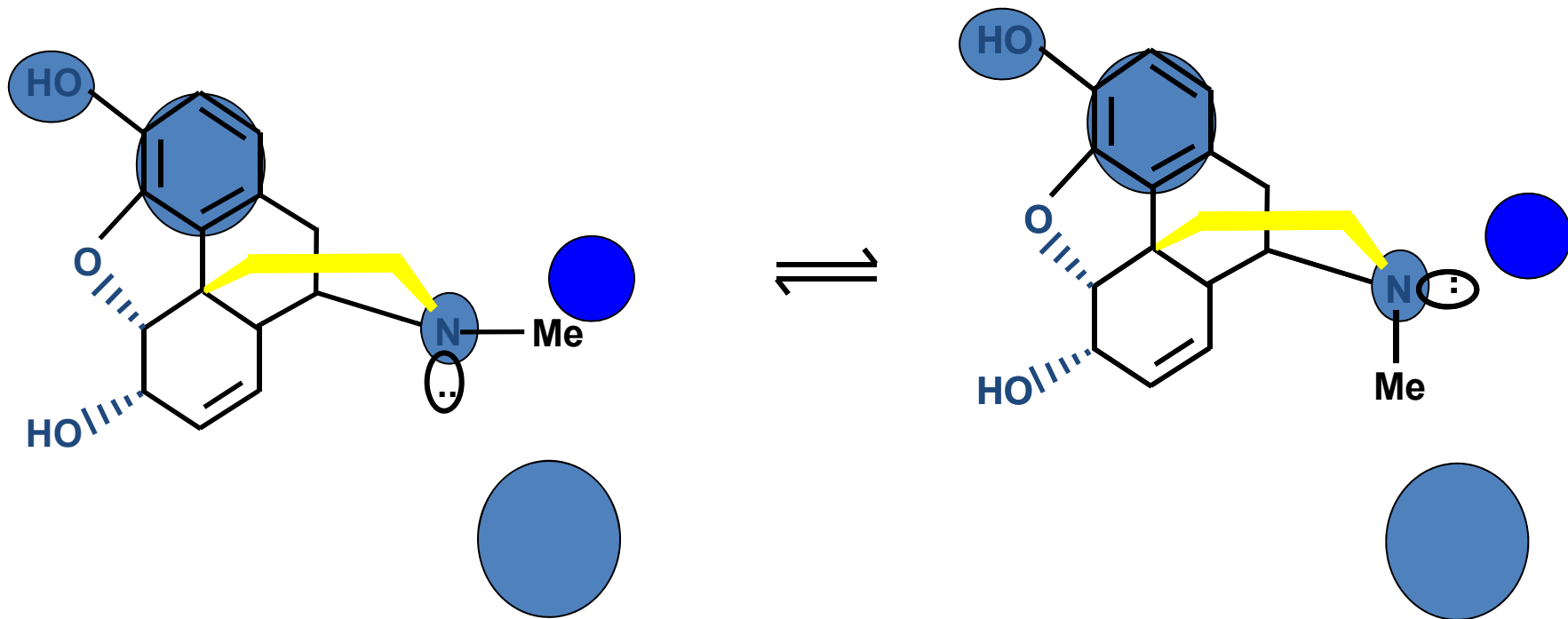

Dodatna hidrofobna regija - antagonisti

Dodatna hidrofobna regija - agonisti

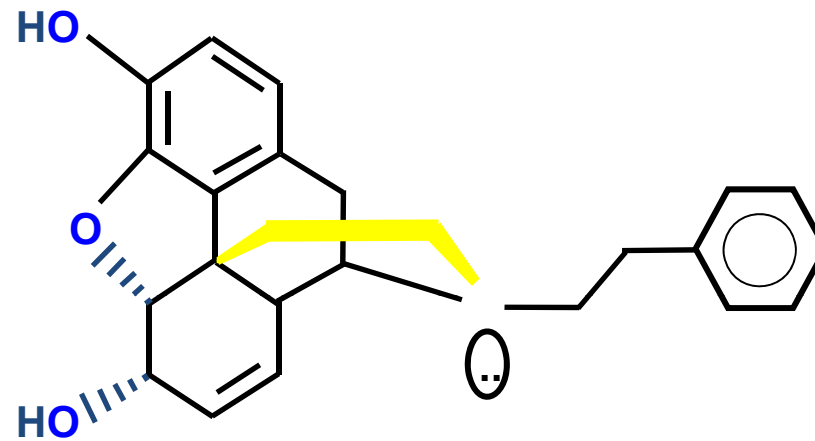
Vezava morfina

Morfin ne izkorišča dodatnih hidrofobnih regij

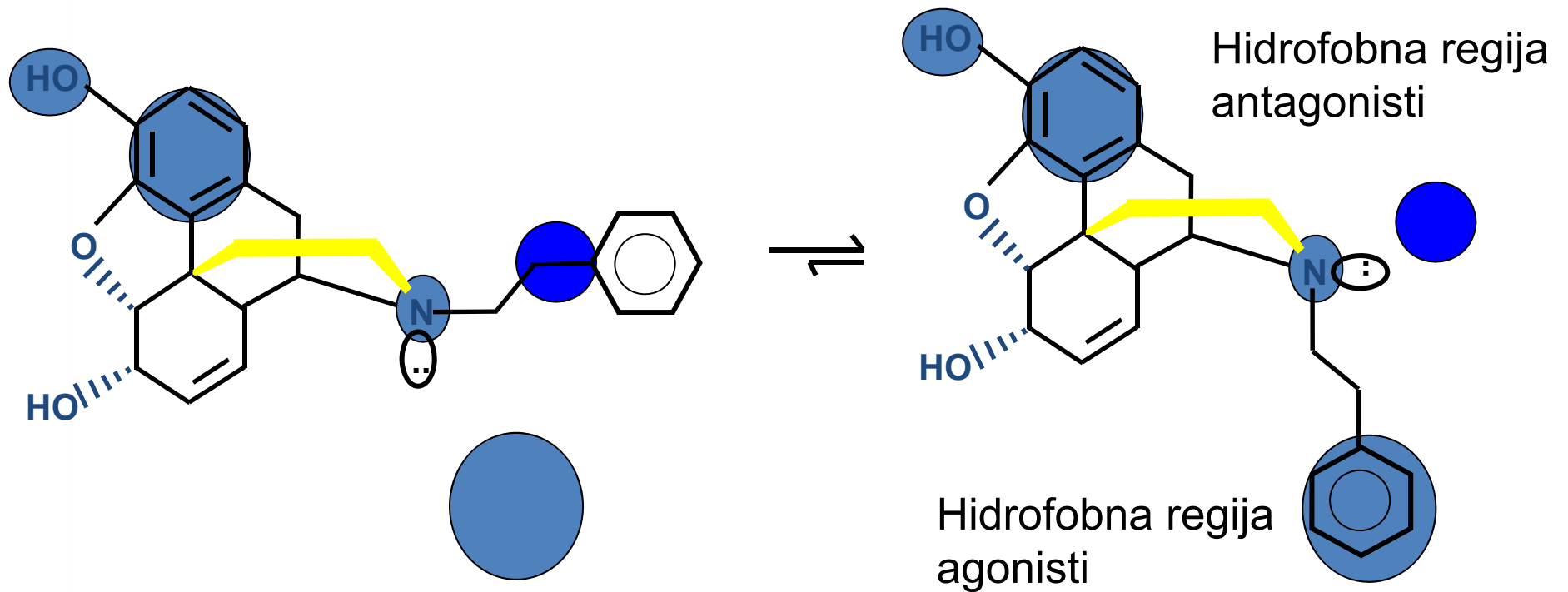

Vezava *N*-fenetilmorfina

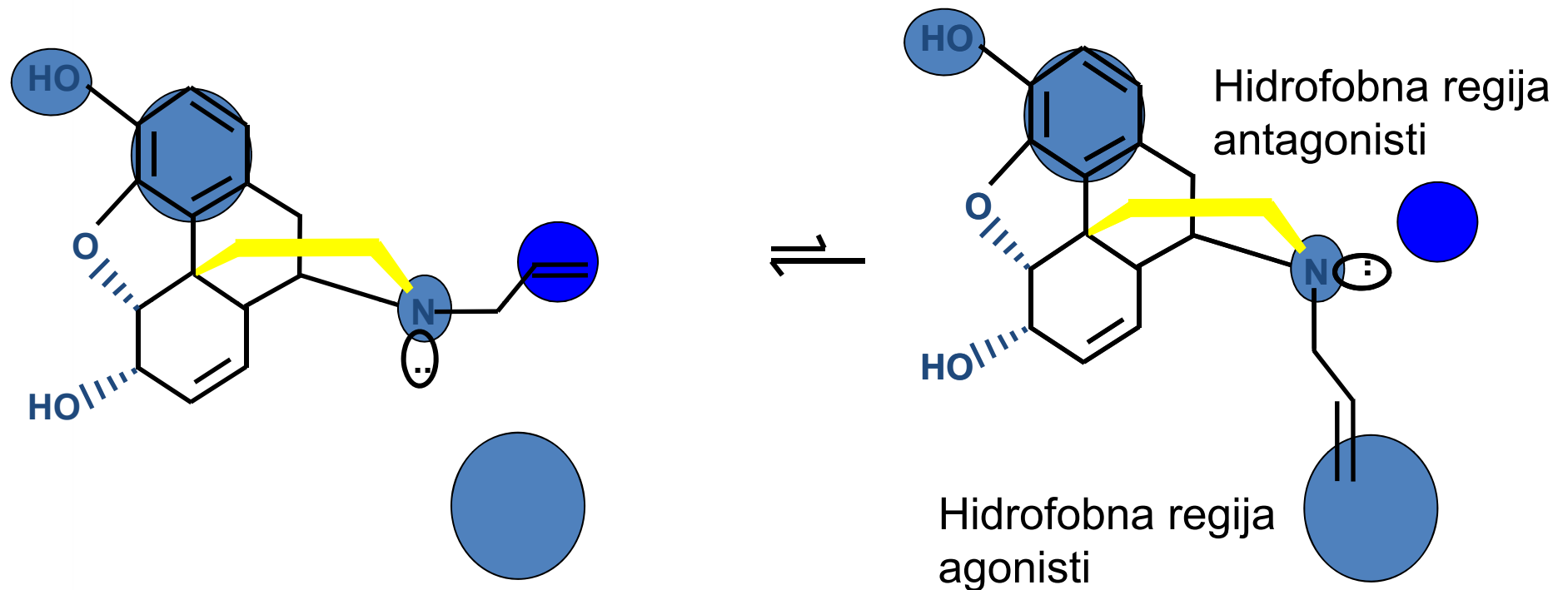
polni agonist z močnejším účinkom

Vezava *N*-fenetilmorfina

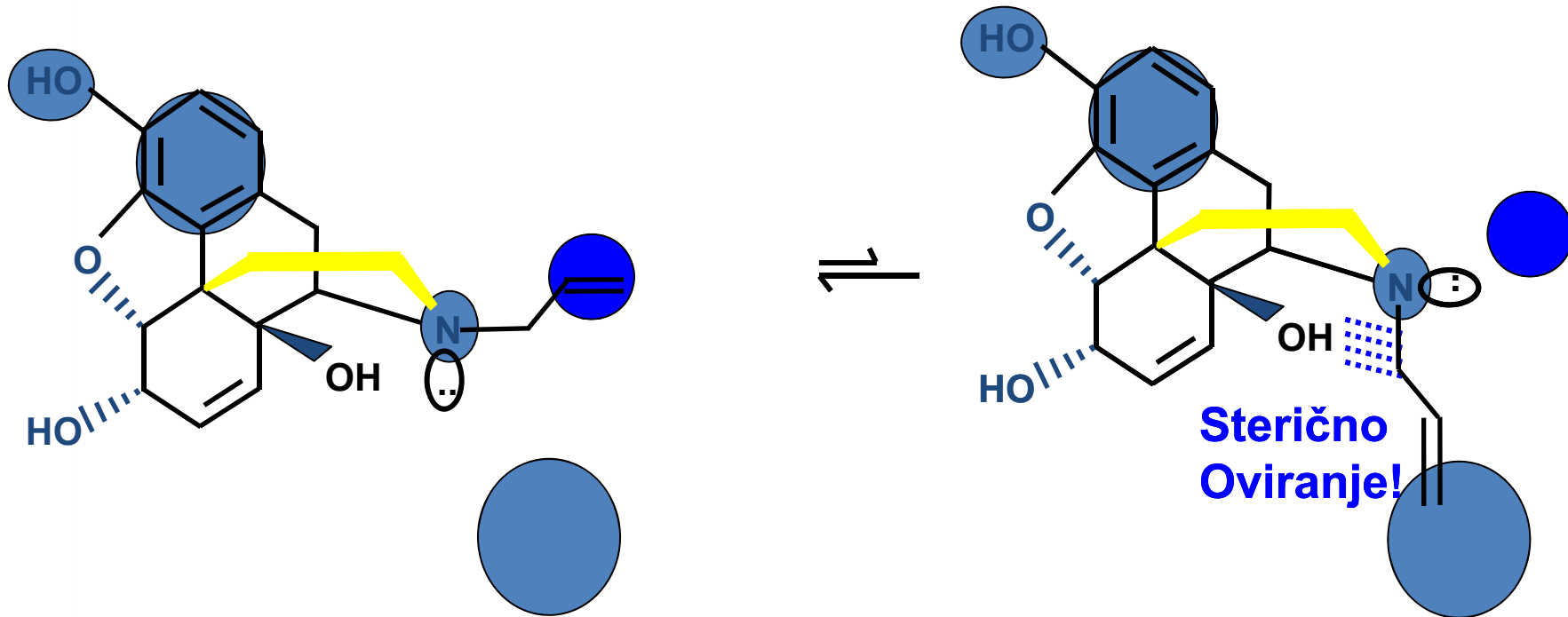
**Fenilni obroč - zaradi steričnih ovir interakcija
le z agonistično regijo**

Vezava *N*-alilmorfina (nalorfina)

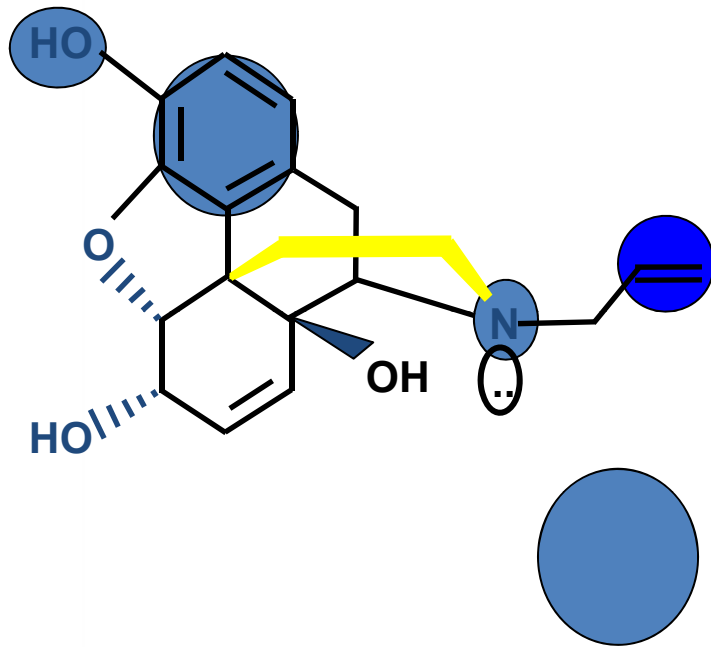

- Alilna skupina – močna vezava na antagonistično regijo
- Alilna skupina – šibka vezava na agonistično regijo
- Antagonist/šibki agonist (delni agonist)

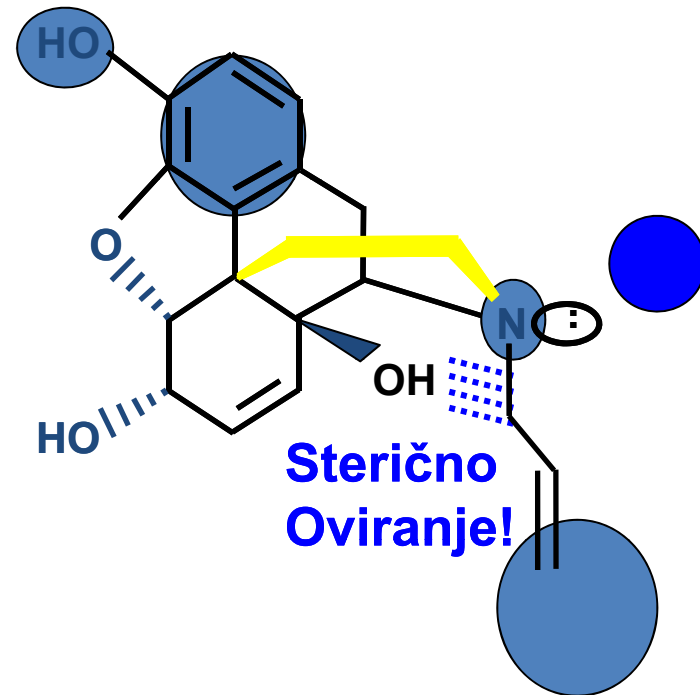
Vpliv 14-OH skupine - nalokson

Vpliv 14-OH skupine - nalokson

polni antagonist

Opiati in doping

Literatura predavanj

G. L. Patrick: An introduction to medicinal chemistry, Oxford University press, 4th ed., 2009:

- 24 poglavje

Foye's Principles of Medicinal Chemistry, 5. (6.) izdaja:

- 19. (24.) poglavje